

El (no) record de la Germania a Mallorca (segle XVI)

[(Un)awareness of the Germania in Majorca (16th century)]

GABRIEL ENSENYAT PUJOL

(CU – Universitat de les Illes Balears)

gabriel.ensenyat@uib.cat

RESUM: La memòria que va persistir de la Germania a Mallorca fou limitada, ja que només tenim notícia d'una crònica sobre els fets (perduda) i d'un nombre limitat de relats. En l'àmbit popular no n'ha quedat cap constància en contes, rondalles i altres manifestacions orals. En la literatura culta la versió que va perdurar de la revolta durant segles fou completament negativa. Completam aquesta visió sobre la matèria amb el comentari d'una relat conegut més recentment i l'aportació de tres breus textos fins ara inèdits. Tots quatre, així com altres de coneguts, foren redactats per notaris, un col·lectiu massivament antiagermanat i que, per tant, fou objecte de persecució per part dels revoltats.

PARAULES CLAU: edat mitjana, Mallorca, literatura, història, revolució.

ABSTRACT: The lasting memory of the revolt of the brotherhoods in Majorca has been limited, since we are only aware of one chronical about the events (now lost) and a limited number of tales. No mention of it has persisted in stories, *rondalles* (ballads) or other oral tales at grassroots level. The view of the uprising in high literature remained completely negative for centuries. Here, we look further into this negative perspective by analysing a recently unearthed story and the contribution from three unpublished short texts. These four sources, as well as others, were written by notary publics —a largely anti-guild group who were persecuted by the rebels.

KEYWORDS: middle ages, Majorca, literature, history, revolution.

Recepció: 27/03/2021. Acceptació: 07/04/2021. Publicació: 28/10/2021

El parèntesi de negació que hem incorporat en el títol no és ociós sinó que pretén remarcar una doble avinentesa, la qual, alhora, constitueix la raó d'ésser fonamental del present treball. D'una banda, l'adverbi remarca una circumstància coneguda i reiterada per la historiografia que s'ha ocupat de la Germania mallorquina, això és, l'escassetesa de textos de l'època que parlin sobre la matèria. És un fet cert i, almenys ara per ara, incontrovertible. Però l'avinentesa d'indicar-ho entre parèntesis obeeix a un motiu que introdueix un matís al que acabam d'assenyalar: la compilació i publicació relativament recents (2003, 2013) de dos textos narratius contemporanis dels esdeveniments, així com la troballa de tres fragments coetanis més, fins ara inèdits, que donarem a conèixer en aquest article.¹ En tots els casos es tracta de relats breus, parcials, inserits en protocols notariais per part d'uns notaris que volien deixar constància de l'afectació que havien patit per part de la revolta. No són, per tant, cròniques detallades —que és allò que dèiem que es troba a faltar en el cas illenc—, però, en absència d'aquestes, tenen l'interès d'aportar informació puntual. Bàsicament ens referirem a aquests textos, tot i que partirem d'un comentari general sobre la literatura agermanada mallorquina que ens ha arribat (i també de la que sabem que va existir i no ha arribat).

En conseqüència, a partir de les premisses suara indicades, estructurarem la matèria en tres parts. En primer lloc, drem a terme una recapitulació sobre la producció coneguda des de temps enrere sobre les Germanies i les interpretacions que generaren, fent un èmfasi especial en una aparent voluntat d'oblit d'uns fets que hom pretenia esborrar de la memòria popular. A continuació, comentarem l'actitud antiagermanada del col·lectiu notarial, per un motiu concret: els textos de què parlarem a continuació, així com algun altre de conegut, pertanyen a altres tants notaris, i tots tenen un caràcter antiagermanat, reflex de la ideologia del col·lectiu. Finalment, a la tercera part exposarem les breus

1 La notícia sobre els fragments fins avui desconeguts ens fou facilitada, amb una generositat que no té preu, per la professora Maria Barceló Crespí tan bon punt com va saber la nostra intenció de tractar el tema. No cal indicar que l'agraïment que per part nostra li volem palesar és superlatiu.

relacions que suara hem esmentat sobre la revolta. Les ja publicades, a part de la utilitat intrínseca pròpia del cas, tenen l'interès afegit que no figuren en cap dels estudis de referència sobre la revolució agermanada, per la raó que no han estat conegudes fins fa uns anys. I, a aquest ventall, hi afegirem els altres tres textos inèdits que donam a conèixer aquí per primera vegada (i que, per qüestions d'espai, transcriurem de manera íntegra en un altre lloc).

1. Els escrits mallorquins coneguts des de temps enrere

En relació amb la producció historiogràfica de l'època a Mallorca, d'antuvi hom ha remarcat dos aspectes: la inexistència de cròniques i altres textos narratius sobre la qüestió, fins i tot els de procedència antiagermanada, i la diferència que això significa en relació amb el cas valencià. A aquesta absència d'escrits sobre la revolta, cal afegir-hi la manca de records orals, en forma de cançó, rondalla o dita popular que s'hi refereixin. És una circumstància força indicadora del trauma que va suposar, ja que el poble ha conservat la memòria d'altres esdeveniments contemporanis o anteriors. Existeixen un gran nombre de contarelles sobre Jaume I i la conquesta o sobre l'estada de sant Vicent Ferrer, per exemple, que varen tenir lloc tres i un segle abans, respectivament. O, fins i tot, d'algun episodi coetani sense impacte directe a Mallorca, com la reforma luterana. El personatge de Luter, en versió òbviament malèfica, protagonitza un grapat de rondalles recollides per mossèn Alcover. I això que els efectes de la seva prèdica no tengueren ressò a escala interna insular, en el sentit que no coneixem l'existència de pràctiques protestants a l'illa; només esporàdicament de tant en tant algú fou acusat, sempre a tall individual, de luteranisme davant la Inquisició. No en parlem quan es tracta de fets històrics d'ampli abast, com la pirateria exercida des del nord d'Àfrica, que fins ben entrat el segle xx encara era objecte d'una oralitat ben viva, a més dels relats recollits per escrit. Aquests episodis òbviament també eren traumàtics però, a diferència dels referits a la Germania (o a la revolta forana anterior), no varen transcendir. És evident que es tractava d'un trauma de característiques diferents.

Com dèiem, a Mallorca no disposam de cap crònica específica sobre la revolta agermanada, com ocorre a València. E. Duran (1984) ha donat a conèixer, ha editat i ha estudiat les cròniques coetànies valencianes de Guillem Ramon Català i de Miquel Garcia, a les quals cal afegir-ne d'altres, més breus, en llatí i en castellà. No són totes les que varen ésser redactades en aquell moment, com s'ha posat en relleu, ja que només coneixem els escrits fets des de l'òptica antiagermanada. A Mallorca, però, es dona la circumstància que no disposam de cap text semblant als de Català o Garcia. Com interpretar-ho? Significa això que la revolta no va tenir el mateix ressò? O que hom no tengué necessitat de justificar-ne la repressió, que és, al capdavant, l'objectiu final dels escrits antiagermanats? O és que simplement no ens han arribat? En tot cas, al Principat de Catalunya, lloc en el qual també hi hagué intents revolucionaris, el silenci cronístic és absolut. Obeeix això a una consigna política? Pogué ocórrer el mateix a Mallorca? En fi, són aquestes les habituals preguntes de resposta sempre difícil.

En realitat, al regne mallorquí coneixem l'existència almenys d'una crònica sobre els esdeveniments, la *General història de la Germania de Mallorca*, perduda. A la relació dels interrogants que acabam de formular, caldria afegir-hi si aquesta obra, que podem considerar com la crònica oficial (és a dir, la versió oficial) de la Germania, ja era suficient de cara a legitimar l'actuació antiagermanada de la monarquia i de les autoritats del regne. En tot cas, la seva existència ens és coneguda gràcies a la notícia que en proporciona el cronista valencià Martí de Viciana (1566). Sembla que degué ésser redactada coincidint amb la revolta o poc temps després. Podem tenir-ne una idea extensa i plausible del contingut a través del relat de Joan Binimelis, el primer historiador del regne, que la incorpora al seu relat sobre la revolta. De fet, constitueix la base de la narració dels fets que relata Binimelis, de la qual parlarem a continuació. Es tractaria, doncs, de l'exposició seqüenciada més extensa sobre la Germania mallorquina de la qual tenim notícia.

A aquesta obra, cal sumar-hi diversos textos breus. El primer es tracta del curt *Memorial* escrit el 1522 pel frare dominic Antoni Joan Llambies, que es trobava en un capbreu del convent i fou copiat a les *Miscel·lànies Bover* i

més tard publicat per Campaner (1984: 288-289). Relata els fets inicials, que tengueren lloc el febrer de 1521, i es mostra imparcial. Així mateix, disposam de dues breus relacions anònimes dels combats de 1522, transcrites a les *Miscel·lànies Vilafranca* i publicades per Campaner (1984: 289-294), així com una altra relació incompleta en castellà (Campaner: 294-296).² I, en tercer lloc, coneixem un relat dels setges d'Alcúdia durant la darrera fase de la guerra, escrit pel notari Miquel Sabater, que Binimelis també aprofità i que publicà Ventayol (1927: 57-110).

Aquest últim text romaní extraviat fins que fou retrobat el 2005 per l'arxiver Antoni Mayol (Serra; Valero, 2008). Està inclòs dins el denominat *Llibre de Cadena*, que es troba a l'Arxiu Municipal d'Alcúdia. Es titula *Instrumenta seditionum et discordiarum que Insula Baleari Maiori contingere contra alcudinos*. És una còpia de 1597 que transcriu un original coetani. L'autor fou un notari que es refugià dins la vila durant el setge agermanat i actuà d'escrivà per a la Universitat per tal de deixar constància de les converses amb els revoltats i fer de cronista del poble (poc temps després convertit en ciutat per Carles I com a reconeixement a la fidelitat mantinguda). El relat se centra en els esdeveniments ocorreguts a Alcúdia des del 3 de novembre de 1521 al setembre de 1522, poc abans del desembarcament de les tropes imperials, amb la narració del setge, les accions armades properes i la inclusió de cartes i documents oficials relatius a les negociacions entre assetjats i agermanats.³

Joan Binimelis, com hem indicat, possiblement es valgué de la *General història* i la completà amb relats com el de Sabater, que devia interessar-li especialment per l'aspecte militar, una altra faceta del polifacètic historiador (Du-

2 Al repertori de Campaner segueix una nota sobre execucions escrita per Guillem Valentí el 1523, així com altres documents diversos. A banda d'aquests relats, disposam d'altres textos que ofereixen una imatge viva, *narrativa* dels esdeveniments, com els documents epistolars publicats per Vaquer 1978, que no pertoca analitzar aquí perquè tenien una finalitat immediata, diferent a la de transmetre un record perdurable de la revolta agermanada.

3 Completeu la informació indicant que el relat va servir de base al metge Joan Reynés i Ferrer, natural d'Alcúdia, per novel·lar els fets històrics a l'obra *La Perla de Alcúdia, o sea el asedio de esta ciudad por los comuneros en 1521 y 1522*, publicada el 1854.

ran 1981). És a dir, aplega diferents fonts i les transcriu quasi literalment. Com que en tots els casos es tracta de relats justificatius de l'esclafament, el punt de vista binimelià és antiagermanat. Tanmateix també hi devia combregar ideològicament, com posen de manifest els mateixos comentaris que hi insereix. Així, defineix la revolta com una «detestable y abominable conjuració» (95)⁴ del poble baix. Les valoracions negatives dels revoltats són continuades: «y de allí se conjuraren tots y uniren (com a gent plabea y amiga de novedats, que és un vici cumú del poble, y arroçar-se tras qualsevols avalots» (96); «los miserables de manestrals» (102); «aquella mala gent i perversa» (103); «desbarats i desatinos» (107), lògicament atribuïts als revoltosos, de qui afirma que «may llur insolència se tenia de acabar, y cade hu dins son cor se creya ser rey» (107), ahora que reduceix la seva actuació a «llurs deprevades intencions» (107). I segueix amb qualificatius cada vegada més procel·losos: «totes las vilas del regna restaren contaminades d'esta pesta tant pernisiósa» (108), per part d'«aquells gossos famolents dels ajermanats» (108). Etcètera.

Binimelis, al final del seu relat, també incorpora uns *Rims*, en forma de codolada, que a través del contingut podem situar com a coetanis del moment final de la Germania, després del retorn del virrei Gurra. Tracten sobre les víctimes ocasionades pels agermanats i la informació que en proporcionen està documentada. Òbviament, mantenen un mateix to denigrador contra els agermanats, definits en termes com a «tals famolencs cans» o «llops sengrinollens affamagats» (122).

Un altre escrit sobre la Germania conegut des de temps enrere són les profecies atribuïdes a Bernat de Mogoda (Simó 1978; Duran 2005). Encara que l'autor del text intentà fer-les passar per una obra del segle XIII —Bernat de Mogoda fou un cavaller que participà en la conquesta de Mallorca i rebé diverses donacions, entre les quals destaca la cavalleria d'Estellencs, que li concedí el bisbe de Barcelona, tot i que abans que acabàs la dècada de 1230 ja havia retornat a Catalunya—, ja foren rebutjades com a autèntiques des del segle

4 Citam directament la pàgina de la transcripció feta per Duran 1981.

xviii pels erudits illencs: Bonaventura Serra, el pare Lluís de Vilafranca, Tomàs Aguiló i José María Quadrado, entre d'altres. Només en defensaren l'atribució, ja al segle XIX, l'habitualment crèdul Joaquim Maria Bover i Jeroni Rosselló, un altre autor de provada credulitat o potser procliu a fer passar per autoria d'altri composicions pròpies.⁵ Quadrado insinuà que podien ser coetànies dels fets, però a hores d'ara hom les considera més tardanes, bé que de la segona meitat del segle XVI. S'ha conjecturat, en aquest sentit, que podrien ésser obra de Jeroni Pont Desmur, la mateixa persona que les comentà en un manuscrit datat el 1606. E. Duran (2005), després d'aclarir-ne determinats passatges obscurs, les insereix dins el context europeu posterior —però immediat— a la batalla de Lepant; per tant, la dècada de 1570. En tot cas, no hi ha dubte sobre el període *modern* en què foren compostes. Ho testimonien la llengua (malgrat les aspiracions arcaiques del text), la influència perceptible d'Anselm Turmeda, les profecies del qual tengueren un ampli seguiment, i l'excessiva exactitud sobre l'esdevenidor, amb inequívokes identificacions sobre coses tan puntuals com el nom del cap de la revolta, Joanot Colom, a qui s'al·ludeix amb els inequívocs versos «lo colom per sa falta / perdrà les ales». Uns versos que per força ens han de recordar la frase que escriu Joan Morro en el seu relat, que comentarem més endavant: «lo colom fonch atanayat» (Mas, 2013: 313). Devia ésser un tòpic jugar amb el cognom del cap agermanat.

Formalment, el text s'insereix en la tradició literària catalana del gènere profètic, que, com sabem, gaudeix d'una producció abundant i continuada des de la segona meitat del segle XIII fins a final del segle XV, amb empelts posteriors com aquest. L'autor del segle XVI l'atribueix a Mogoda òbviament per salvar el caràcter profètic de la producció: Mogoda era un personatge real i conegut, encara que no li eren conegudes, ni se li coneixen, inclinacions literàries. I utilitza el recurs de la profecia per parlar de l'actualitat política, seguint la petjada d'Anselm Turmeda, amb el qual ja hem dit que manifesta moltes conomi-

5 És el cas d'una història rimada de la conquesta que Mallorca, que edità, de falsa autoria de Ramon Llull. De fet, és una composició del segle XIX, sobre la qual no proporciona cap informació. Potser sigui d'autoria seva o que li fos facilitada per Bover.

tàncies.⁶ Una part significativa de les suposades prediccions es refereixen a la Germania, sempre en un to propagandístic antiagermanat. De fet, sabem que el recurs a la profecia havia tingut un paper important en el discurs agermanat (Bernat; Serra, 2005, 2008).⁷ Per exemple, durant la revolta un mariner va afirmar que «en lo camp de Lluçmajor havia de ser destrossat don Miquel De Guyerra que així es trobava per profecies» (Bernat; Serra, 2005: 53-54). Les referències d'aquest tenor abunden i no cal ara reiterar-les.⁸ Sí que paga la pena remarcar que entre les obres que proporcionaren idees reformistes o revolucionàries als agermanats figuraven llibres de profecies, com el que tenia Jaume Deyà, del lloc de Castelló, a Sóller (Quadrado, 1896: 292). També ho devia ser la referència d'«habeatur liber patris» relativa a un llibre de Joan Padrines, de Felanitx (Quadrado, 1896: 153). De segur que a Mallorca havien arribat obres d'aquest estil impreses a València abans de 1520. No ens ha d'estranyar que siguin les més seguides ja que el seu llenguatge ambigu, críptic i simbòlic permetia adequar-les als objectius perseguits. A més, com sabem, aquesta literatura va tenir un gran seguiment a la Corona d'Aragó. Tenim referència d'algunes en concret com les «Revelacions» de Santa Brígida de Suècia i altres que la documentació anomena genèricament «diabòliques» o «del Diable». També n'hi hagué de caràcter encobertista, a partir del *Llibre de l'Encobert*, imprès a València el 1520, que qüestionava la legitimitat de Carles I (Bernat; Serra, 2005: 51-55), encara que a Mallorca no hi hagué cap rei Encobert, com a València, però sí que quallà la idea. En definitiva, a través del pseudomogoda es tractaria de contrarestar els ecos que encara poguessin quedar de l'àmplia nòmina de composicions agermanades que varen existir.

6 Sobre el gran predicament que varen tenir les profecies de Turmeda entre els agermanats vegeu: M. Bernat i J. Serra (2005: 49-50). Sobretot cal remarcar la sèrie de la «Tresca i la verdesca», anàloga a la *Profecia de l'ase* del franciscà islamitzat, que va ésser la més coneguda i recitada pels agermanats.

7 També aquests dos autors han remarcat la importància que tengueren els «vells» a l'hora d'encoratjar l'agermanament i a la resistència a ultrança en els moments finals. Eren els qui tenien més fresca la memòria de la revolta forana i, per tant, constituïen un vincle humà entre els dos alçaments, que presentaven tants punts en comú. La documentació els acusa de «sermonadors», amb el sentit d'ideòlegs, alligonadors i impulsors. Així mateix les dones varen tenir una participació activa en el procés d'incitar a la revolta.

8 N'hi ha nombroses referències a Quadrado (1896: 18, 30, 73-74, 84, etc.).

Sobre aquestes últimes, la repressió de la revolta ens proporciona notícies relatives a la seva existència. Per exemple, el saboner Dionís Silvestre componia cobles a favor de les Germanies i ell mateix les recitava i, a més, les venia (Quadrado, 1896: 89). També el corredor Antoni Rafal apareix esmentat com a «trobador de profecies» (Quadrado, 1896: 63). I el capeller Rafel Crespí era qualificat de «trobador de coblas en favor de la Germania» (Quadrado: 1896: 33). Aleshores la transmissió oral encara predominava, ja que a començaments del segle XVI la transmissió impresa encara era minoritària; fins i tot ho era la literatura de canya i cordill, a pesar del caràcter popular que tenia. El fet de circular oralment va fer que moltes d'aquestes pecetes no es conservassin ja des del primer moment i la resta degueren ésser destruïdes més tard. Òbviament també n'hi degué haver d'antiagermanades, com a resposta a les anteriors, que tampoc no s'han conservat; fins aquí va arribar l'esforç per eliminar la memòria no ja dels vençuts sinó del conflicte.

Pel que fa al destí del les possibles cròniques i altres textos menors que no ens han arribat, cal tenir en compte dues circumstàncies. La primera, la destrucció sistemàtica dels escrits a favor de la Germania que varen practicar les autoritats antiagermanades una vegada esclafada la rebel·lió. La destrucció dels textos emanats dels vençuts és un fet comú arreu, sobre el qual no cal insistir. La segona té una incidència més estrictament insular i també pogué afectar obres de procedència antiagermanada: la falta d'impresors a Mallorca havia de dificultar que, si hi hagué cròniques, aquestes no es publicaren i acabaren per perdre's.⁹ Les notícies que fan referència a escrits que no han perdurat sobre la revolta indiquen una producció molt superior a la coneguda. Encara que, després de Binimelis, Vicenç Mut només afegeix algunes consideracions morals antiagermanades, sense incorporar-hi cap text nou, els erudits posteriors (Guillem Terrassa —1709-1778—, Bonaventura Serra —1728-1784—, Lluís de Vilafranca —1788-1847— i Bartomeu Jaume

9 En el moment de la Germania i durant els anys següents no funcionava cap impremta a Mallorca. Abans ho havia fet la de Bartomeu Caldentei i Nicolau Calafat, entre 1485-1489 i, després d'aquesta, hem d'esperar a 1540 perquè Ferrando de Cansoles obrís la seva impremta a Mallorca (Forteza 2011).

—1764-1844—) sí que copien fragments de cròniques perdudes. Entre aquestes cal fer esment d'una relació escrita pel cartoixà Miquel Oliver, prior de Valldemossa, un personatge de trajectòria bastant atzarosa: els agermanats el perseguiren, es refugià a Valldemossa, l'orde l'amonestà i l'envià a Nàpols, retornà i es feu ermità a Miramar (1528), tornà a partir cap a Nàpols i, finalment, hi morí el 1532 o 1533.

Certament, després del relat de Binimelis basat en textos coetanis, la historiografia dels segles XVII i XVIII a penes aporta res —val a dir que al País Valencià l'interès pel tema decau després d'Escolano—. Es dedica, bàsicament, a fer ús de la informació de l'historiador manacorí, sempre en un to de reprovaçió. Només alguns erudits, com ja hem indicat, donaren a conèixer alguna relació breu sobre els fets. Tampoc la historiografia externa no se n'ocupà, més que, en pocs casos, de manera molt tangencial. Entre la historiografia castellana del segle XVI —i la posterior— el silenci sobre les Germanies és absolut. Mariana, per exemple, no en diu res, una circumstància que, per força, havia de contribuir a esborrar-ne el rastre, si tenim en compte la gran influència que tengué en l'àmbit hispànic l'obra del jesuïta, no superada fins que al segle XIX Modesto Lafuente va escriure una nova obra de conjunt sobre la història espanyola. Val a dir que la historiografia castellana també va silenciar la Germania valenciana. Binimelis, per contra, dedicà atenció a les Germanies de València, un fet que tampoc no ens ha de sorprendre si tenim en compte que hi havia estudiat la carrera de medicina.

Tot plegat va fer que la revolta agermanada quedàs reduïda a una mera sucursal de les Comunidades de Castilla. Fins i tot pel que fa al nom, que Binimelis ja assimila al de la revolució castellana. I, rere ell, una gran part dels erudits mallorquins, començant per Vicenç Mut. Tots parlen de les «Comunidades mallorquinas» i altres termes semblants. La tendenciositat i les al·lusions pejoratives adreçades al poble solen ser la tònica imperant del relat. Per això hem d'esperar al segle XIX per trobar nous enfocaments, si més no, en principi, de signe ideològic. Enfront de l'hostilitat anterior, el romanticisme liberal va mitificar la revolució comunera, com a moviment de caràcter democràtic i libe-

ral (Gutiérrez 1973: 21-122).¹⁰ També ho feren els autors catalans, en primera instància en relació amb les Comunidades castellanes, fins que més tard pararen esment a l'existència de les Germanies. De fet, fins al govern progressista d'Espartero no es du a terme una reivindicació política del moviment, que a Mallorca es va concretar en l'enaltiment dels caps agermanats, Joan Crespí i Joanot Colom.

A partir d'aquest moment, amb l'entrada de la Germania en l'escena política, la polèmica estava servida. I, lligat a aquesta, la demagògia i el maniqueisme. A Mallorca els estudis sobre una Germania acabada de recuperar de la memòria i, alhora, una determinada visió negativa de la revolta varen anar de la mà de Josep Maria Quadrado. Autors com Antoni Furió, a l'opuscle *Memoria histórica del levantamiento de los comuneros mallorquines en 1520 escrita con motivo de la colocación del retrato de su caudillo Juan Odón Colom*, o Pere d'Alcàntara Penya amb *Consideraciones sobre el levantamiento de los comuneros de Mallorca llamados ajermanados*, reivindicaren la memòria de la revolta popular contra l'opressió de la minoria dirigent. Contra ells es va alçar la veu acreditada de Quadrado, a través de publicacions com *En Joanot Colom*, en la qual aporta documentació inèdita, i, just després, *Polémica acerca de En Joanot Colom*. Més tard vendrien les *Informacions judiciales sobre'ls adictes a la Germania en la Ciutat e Illa de Mallorca*. El polígraf menorquí, però, no és en absolut equànim a l'hora de presentar els fets (Ensenyat, 1997: 84). La condemna que en fa és absoluta i sempre posa èmfasi en els aspectes que desacrediten l'alçament: ambicions personals, robatoris, assassinats, violència... Bé que no amaga la justícia de les reclamacions, discrepa de la forma en què es dugueren a terme fins al punt de presentar la Germania com un esdeveniment del tot lamentable, sense ideals i sense un programa polític (aspectes totalment revisats per la historiografia actual). Així, el seu parcial punt de vista el porta a escriure frases tan concloents com: «mestre Colom

10 En aquest treball trobam un estudi força complet sobre la historiografia de les Comunidades, en el qual ens basam a l'hora d'establir les comparacions historiogràfiques entre Germanies i Comunidades que segueixen a continuació.

es no mes un gran criminal». El plantejament recorda el de Manuel Danvila i Collado pel que fa a les Germanies valencianes però corregit i augmentat. Danvila, a *Las Germanías de Valencia*, pretenia ésser neutral, bé que sense aconseguir-ho i, a més, en el seu cas, es dona la circumstància paradoxal que el gran volum documental que aporta fa insostenible les afirmacions que realitza en l'estudi introductor. Quadrado ni s'ho planteja: el punt de partida ja és anti-germanat. Certament, l'historiador ciutadellenc jugava amb avantatge, no sols perquè disposava d'accés fàcil a la documentació, en funció del seu càrrec d'arxiver, sinó perquè aquesta, tota, era d'una parcialitat absoluta contra la revolta, una circumstància que, tenint en compte el que observam, Quadrado no va valorar mai. En tot cas, el seu prestigi no permeté cap reivindicació de la revolta durant una bona part del segle xx.

Molt succintament així és com va discórrer la qüestió. A continuació ens referirem de manera més detallada als dos textos coneguts en temps recents i als altres tres que donam a conèixer. Abans, però, cal explicar l'actitud del col·lectiu notarial al qual pertanyen els cinc autors dels escrits, ja que, com hem dit al principi, tots naveguen en una mateixa direcció, oposada a la revolta. No és una casualitat, ja que, excepte en alguns casos particulars, els notaris s'oposaren frontalment a la revolta i en patiren les conseqüències. Cal, per tant, una explicació prèvia de la circumstància, que ens permeti entendre la ideologia anti-germanada dels redactors de les breus memòries que després comentam.

2. El col·lectiu notarial davant la Germania

E. Duran (1982: 391-392), A. Planas (2006: 150-151) i M. Bernat i J. Serra (2008: 75-81), als quals seguirem, han explicat que als ulls dels agermanats aquests professionals representaven els interessos del patriciat urbà i dels propietaris rurals, ja que els protocols que conservaven contenien els documents en què es fonamentaven els drets de l'oligarquia. Efectivament, eren la figura que conservava la memòria d'una gran part dels deures i obligacions

que les classes populars tenien contrets amb les elits de la societat: en poder seu es trobaven els registres dels pagaments de censos i censals, lloguers i una infinitat d'exaccions que hipotecaven una bona part de la població; en fi, els drets i interessos del patriciat urbà. La situació era del tot semblant a la de València, on els notaris es posaren incondicionalment al servei del governador i, en conseqüència, també patiren la ira dels agermanats (Puchades, 1999, 47-48). D'aquí que els seus registres esdevingueren un objectiu a perseguir, com era habitual en les revoltes que volien esborrar (o almenys corregir) el passat. En esclatar la Germania feren causa comuna amb els mercaders, amb els quals es varen concentrar a la Lonja, tot rebutjant —en una reunió molt tensa— fer costat a la insurrecció, per la qual cosa foren atacats, en una acció que, abans de poder ser controlada pel lloctinent del governador, causà diversos morts i ferits. L'odi desfermat aquell dia es pot veure en el crit del poble «muyren, muyren mercaders i notaris» o en acusacions com la que posteriorment es va fer contra el mestre d'aixa Antoni Morro, que va ésser acusat que «lo dia de la Lonja ab una gran destral pegant de grans colps rompé un tros de reixat de la Lonja per a matar los qui eran dins en favor del rey».

Des del moment que el col·legi notarial no es va pronunciar ni va prendre les armes a favor dels rebels, aquests el convertiren en sospitós. Moltes veus apuntaven directament contra ells: «quant mal havem, tot ho havem per notaris i capellans», exclamava el carnisser Macià Alzamora; «jutges i notaris... ara cessarien lurs embarassos y revoltes y dilacions, que era vingut lo temps de la justícia», deia el paraire Pere Miquel, més tard qualificat com un «agermanat mal vell» i «gran sermonador». Per la seva part, el mesurador d'oli Pere Vinyaveya, ja vell, afirmava dels notaris que no n'havia de quedar cap. De fet, aquest personatge anava pertot «amb una destraleta per sclafar capsas y rompre portas; amb aquesta eina lo dia de la Lonja ab la destral que aportava volia rompre los brandolats de la Lonja y pega-hy alguns cops».

Només un grup molt reduït de fedataris, d'un col·lectiu integrat per prop d'un centenar de professionals, varen donar suport a la revolta. A la ciutat, varen ésser els casos coneguts d'Andreu Ferrer, Bernat Perera, Jaume Galiana, Joan Sunyer, Jeroni Ferrer i Jaume Romaguera. Aquests dos últims, a més, es-

devingueren perseguidors dels companys de professió que no actuaven a favor de la revolta. A les informacions judicials posteriors, Jeroni Ferrer, síndic i procurador del poble, que fou el principal conseller de Joanot Colom i morí en un dels atacs contrarevolucionaris, fou acusat d'afirmar que «de la sua mà havia de degollar tots los notaris». Així mateix se l'acusà de fer *lletres de foc*, uns textos de naturalesa jurídica que no sabem exactament en què consistien, així com de proposar un nou sistema de regiment per al regne, prescindint de la ficció de legalitat mantinguda per Joan Crespi. Pel que fa a Jaume Romaguera, síndic i escrivà del poble, s'afirma que «persegua los faels, signantment los qui eran notaris». A més, Romaguera havia tengut un paper fonamental en la destitució del virrei Gurrea, ja que n'havia proporcionat la base jurídica en treure a rotlo un privilegi concedit per Pere el Cerimoniós el 18 de desembre de 1344 que prohibia que cap gentilhome d'Aragó —com era el cas del governador—, de la Cerdanya i del Rosselló fos governador de Mallorca.¹¹ Es tractava d'un document totalment oblidat el 1521, el sentit del qual cal emmarcar-lo en la reintegració de la corona mallorquina a la catalanoaragonesa. Fins i tot no falten les sospites de falsificació o manipulació, que ara no fan al cas. No ens estranyarà que amb una nòmina tan reduïda de professionals en qui confiar o treballar els dirigents agermanats s'abrogaren el dret de crear notaris propis, contravenint òbviament el procediment habitual. Per exemple, Joanot Colom convertí en notari l'escrivà Pere Navarro, que va ésser qui aixecà acta de la majoria d'actuacions dels agermanats. Això no obstant, no amagava l'odi que sentia en contra dels seus suposats col·legues. Un dia va dir al notari Sitges: «Ja sabs d'aquí a demà han de matar un notari, guarda't». I així va ésser, ja que mataren el notari Lluç Almenara. En altres ocasions hom actuà com a tal, com en el cas del botiguer

11 Amb tot, sembla clar que en una primera instància, rere la destitució del virrei, hi havia el partit contrari a Gurrea, en el context de l'habitual lluita pel poder, i que va ésser clau el paper que hi tengué misser Joanot Gual. Una altra cosa va ésser que després la Germania es descontrolàs, al marge de les intencions inicials d'una part dels privilegiats. De fet, el muntatge inicial per destituir el governador a partir d'un privilegi i substituir-lo d'acord amb el costum es va fer seguint la legalitat i en un breu període de temps, coses ambdues que fan pensar en una planificació prèvia i un assessorament jurídic, ja que els menestrals agermanats, per si mateixos, no haurien pogut dur a terme una actuació d'aquestes característiques.

Joan Conrador, que no va ésser oficialment notari, però fou acusat d'ésser ell qui administrava i «arreglava los agermanats en las ordenansas».

A la part forana hi va haver un notari, Miquel Coll, de Sineu, qualificat com a «instador», un càrrec legal però amb connotacions agermanades. Antoni Mulet, de Muro, sí que va participar en un assassinat i el 1525 figurava com a bandejat. Altres notaris que col·laboraren amb la rebel·lió ho feren de manera forçada, com Joanot Delmer, Gaspar Vilaplana i Carles Gaià, a la ciutat; Bartomeu Ferrandell, a Felanitx; i Jaume Socies a Muro. Per això, tot d'una que pogueren retiraren el suport a la revolta. Nicolau Gili Sureda va realitzar una declaració davant el notari Gabriel Pelegrí, en la qual deixava constància d'ésser lleial al rei i redimia el problema de consciència que tenia pel fet d'haver de documentar determinats actes dictats per les autoritats rebels. Posteriorment, pogué refugiar-se a Alcúdia, el bastió dels antiagermanats. Altres, que en principi s'havien mantingut en una certa indefinició, quan el 30 de març de 1521 arribaren les cartes reials que desautoritzaven l'actuació dels revoltats es posicionaren al costat del rei. (Aquestes lletres foren determinants perquè molts d'inicials partidaris de la revolta o d'indecisos es decantassin pel bàndol antiagermanat.) De fet, hi hagué notaris que es traslladaren a diverses viles de la part forana per donar-les a conèixer. Per exemple, va actuar així Pere Sanç a Inca, que hi anà des de la ciutat de Mallorca. Els agermanats replicaven que eren falses, ja que no admetien la possibilitat que el monarca els deixàs desemparats. Així, l'abans esmentat Joan Conrador, personatge de relleu en la nova estructura administrativa, va dir al substitut de Gurrea, mossèn Pere de Pacs: «Cul de tal! Letras falsas han portadas! Ja hauran recapte los notaris y los altres qui les han intimades».

A partir d'aquest moment, tret d'excepcions puntuals, el col·lectiu notarial es va distingir per l'oposició que presentà a la Germania. Una actitud, a més, activa, ja que varen ésser els notaris qui promogueren alguns intents contrarevolucionaris i els qui finalment organitzaren de manera efectiva la campanya d'ocupació de l'illa de Mallorca. En conseqüència foren un dels grups més odiats pels revoltats. Les amenaces contra els qui romangueren sense refugiar-se a Alcúdia o a altres llocs sovintejaven. El ferrer Joan Soler, que sovint

anava amb una espasa de dues mans, amenaçà al notari anomenat s'Ametla dient-li: «Jo creya que us fósseu mes a la Seu, y sabem que sou mascarat; mester vos serà que aneu dret, si no ja tenim bonas armas per castigar orats». També tenim notícia d'intents d'assassinat concrets, com quan l'assaonador Antoni Fiol volgué matar el notari Boscà el dia que es promulgà una sentència sobre rosecs.

El resultat final va ésser que molts notaris foren perseguits o morts pels agermanats. Entre els qui foren executats figuren Bartomeu Pagès i Miquel Sampol, que havien prestat serveis a la causa agermanada però després foren acusats de traïdors. Sampol havia estat síndic de la Germania a Barcelona per vigilar els preparatius de l'expedició de repressió contra Mallorca, però després canvià de partit i retornà a Mallorca amb el regent de la cancelleria Francesc Obac. La darrera acta dels seus protocols és del 4 de novembre de 1522. N'hi hagué que fugiren, com Gabriel Ferrando i Pere Joan Mas que ho feren a Menorca; Jaume Amengual a València, i d'aquí a Eivissa; i Antoni Tries a un lloc desconegut. En aquests casos patiren les represàlies les seves esposes, els fills i els béns. El forner Jaume Silvestre es passejava amb l'espasa sangonosa després d'assassinar l'esposa del notari Abelló. A la dona del notari Genovard no la mataren, però els sabaters Bartomeu Julià i Antoni Moià l'extorsionaren amb el pretext de protegir-la. En acabar la Germania una quarantena de notaris o els seus representants demanaren a títol particular indemnitzacions pels perjudicis rebuts, derivats d'haver hagut de fugir, per haver patit persecució o, en el cas de la vídua o els fills, a causa de la mort del pare a mans agermanades. De fet, el mateix col·legi notarial va presentar una sol·licitud per tal de rescabalar la multa col·lectiva que els havia estat imposada per les autoritats agermanades per la negativa a sumar-se al moviment revolucionari: «per no voler pagar y no voler aderir a llurs insolències», afirmaven.

3. Breus relacions d'origen notarial

Entre les actes notariales contingudes en diversos protocols trobam narracions contemporànies dels esdeveniments.¹² Es tracta de dos textos localitzats i publicats fa pocs anys i de tres més fins ara inèdits, que donam a conèixer. Tots cinc casos, a més d'algun altre dels coneguts, tenen en comú la mà d'un notari redactor, des d'una perspectiva antiagermanada. El posicionament contrari, després del que acabam d'exposar a l'apartat anterior, no ens sorprendrà gens. També coincideixen en la circumstància que els seus redactors foren testimonis directes dels fets.¹³ Les cinc narracions són escrites en català, amb la interposició d'algun fragment o expressió en llatí.

Els textos que comentarem tenien un caràcter privat. Per tant, la seva funció no consistia a difondre uns fets sinó tan sols deixar-ne constància des del punt de vista personal de qui havia patit els efectes de l'escomesa agermanada. La narració no té pretensió externa sinó que aprofita les pàgines en blanc dels protocols per consignar les impressions de l'afectat. Lògicament aquest posa una atenció especial en els fets que l'afecten i presenta la seva actuació a mena

12 N'hi ha d'altres referències molt breus i fragmentàries. El notari Antoni Tries, que també fou damnificat pels revoltats, esmenta «els tirans» del «temps [...] de la commoció del poble» però proporciona molt poca informació de la seva participació en el moviment antiagermanat. De fet, tenim notícia de la seva intervenció a través d'un privilegi reial que el facultava per actuar de notari sens detriment de la seva condició cavalleresca, que li era concedit atès «los buenos y leales servicios que habéis hecho [...] a Nos en la reducción de los sediciosos agermanados de esse Reyno a Nuestra obediencia con pérdida de vuestros Bienes y Haziendas»; o, en un altre lloc, «in reductionem istius Majoricarum Regni ad Nostram obedientiam». Per rescabalar les pèrdues econòmiques i patrimonials, després de la revolta va presentar una reclamació d'indemnització per danys i perjudicis (Font 1998: 46-48).

13 Trobam comentaris puntuals per part d'altres testimonis sobre la revolta, com el de Jordi Pont, autor d'un epistolari. En una de les cartes, no datada, però que podem situar entorn al Nadal de 1531 (la missiva anterior porta data de 6 de desembre de 1531 i la posterior de 8 de gener de 1532) en la qual feia referència a la part contrària d'un plet familiar, escriu: «Los de la germania de assí qui deyen “pach qui deu” y ells degollaven tutom» (Barceló; Ensenyat, 2019: 231). Hi veiem reproduït el clam que condensava la reivindicació dels agermanats i, alhora, un comentari sobre la violència de la revolta, en la línia d'algú que, per condició social, havia de militar en el bàndol antiagermanat. El sentit de la frase correspon a la manera d'actuar dels opositors en l'afer de la querella que, igual que els agermanats, segons el testimoni interessat de Pont, es comportaven de manera enganyosa o descontrolada. Evidentment un episodi d'aquella magnitud havia de deixar una empremta que a escala popular tendria un fort ressò els anys posteriors a la revolta.

d'autojustificació. Quant a la fiabilitat del relat, aquesta consona amb la informació coneguda a través de cròniques i fonts de l'època.

R. Rosselló i J. Albertí (2003: 164), publicaren una narració sobre els fets inicials de la Germania escrita pel notari Llorenç Claret. Fa referència als primers dies de la revolta, amb l'alçament dels menestrals, l'intent infructuós del virrei per aturar-la i l'assalt a la presó per part dels primers per tal d'alliberar «set o vuyt hòmens que dit senyor vizrey havia mesos a la presó, los quals eren inculpats de donar principi a tal comoció», cosa que com sabem dugueren a terme. «E zi mateix —continua el notari— ne isqueren et fugiren alguns de dita presó que hi eren per altres causes». Una vegada aconseguit el control del carrer, que diríem avui dia, «los hòmens de bé e gentils hòmens sols no gosa ven anar per Ciutat ne parlar», alhora que els revoltats, amb Joan Crespí al capdavant, acabaren d'armar-se amb «moltes lances, piques y scopetes de la dita Universitat». La revolta iniciada pels menestrals, doncs, s'estenia i Claret n'acaba sintetitzant bé l'objectiu: «la querela que tenien era que volien que la terra se quitàs». És el punt de vista més neutre de tots els que comentarem, una circumstància que hem d'atribuir al moment de la redacció del text: en el període inicial, lluny dels estralls posteriors. El notari conclou amb el desig que hom posi remei a la situació: «nostre Senyor Jhesucrist prest que hi vulla provehir de oportú remey per la sua infinida misericòrdia que bé és menester».

D'altra banda, A. Mas (2013) ha donat a conèixer la narració del notari Joan Morro, «mascarat» (com es defineix a ell mateix) refugiat a Alcúdia. Val a dir que era una persona aficionada al relat de fets històrics, ja que molts anys més tard ens deixà una breu crònica del famós assalt a Ciutadella perpetrat pels turcs el 1558 (Rosselló 1990), així com d'altres, també localitzades per Mas (2013: 312). Durant la Germania fou el notari de les cavalleries de la família Safortesa, a Santa Margalida i Muro (ell va exercir a la veïna vila de sa Pobla). A part de la criminalització de la revolta, no s'està d'exposar la crueltat dels antiagermanats i de l'exèrcit reial. Òbviament, coincideix amb Binimelis a l'hora de remarcar les matances i els robatoris practicats pels revoltats, així com en el nomenament de càrrecs per afinitat ideològica, sense elecció, com hem comentat més amunt: «E feren batlas los més dolents y tacanys de lles viles, y

jurats, los quals batlas matavan hòmans y robavan. E axí los feran batlas e jurats sens alectió e romperen lo regiment. E per quant si n'í avia algun qui gosàs dir que no fayan bé, los matavan e après lo robavan totes les cassas, dient que eran mascarats» (Mas, 2013: 314). Com podem veure, aquest relat —igual que els que exposarem a continuació— és del tot subjectiu, puix que fou redactat en plena revolta, quan el col·lectiu notarial ja figurava al bàndol oposat als agermanats. És també molt més extens que l'anterior i transcriu amb precisió els diferents episodis que narra, centrats en el setge d'Alcúdia.

Per part nostra, la narració més extensa de les que aportam correspon al notari Antoni Valero. D'aquest notari es conserven cinc protocols, que es troben a l'Arxiu del Regne de Mallorca (en endavant ARM). El text que comentarem pertany al protocol V-288, ff. 28v-31r.¹⁴ Aquest protocol conté registres entre 1521-1526. Valero comença explicant que el diumenge 26 de gener de 1522 sortí de la vila de Campos cap a Portopetro, amb la intenció d'embarcar-se a la primera nau que trobàs, amb independència del destí d'aquesta «sols que isqués de mans de traïdors qui s'eren levats en Mallorques e metaven tots los que trobaven contradients a lur mal obrar», ja que «yo estaba ab gran perill». A aquesta anotació, en segueix una altra molt més extensa, datada el 29 de juny de l'any anterior. En aquest cas el notari recull una declaració que fa l'honorable Bartomeu Amer, de la parròquia de Campos, davant el procurador reial Francesc Burguès al castell de Santueri (Felanitx). Aquest castell roquer va estar en poder dels antiagermanats durant tota la revolta i els revolucionaris el mantingueren assetjat durant més d'un any, fins que fou alliberat el 21 de novembre de 1522.

En l'acta, Amer manifesta que, després de l'alçament ciutadà, fou elegit per part dels jurats i del consell de la seva vila perquè parlàs a la ciutat amb els revoltats, per tal de saber «què era lo que volihen fer ni per quals medis, e entesa la cosa que·ls tornàs rehó». Alguns amics decidiren acompanyar-lo. Un cop allà es posà en contacte amb «al qui·s deya instador», o sigui, amb Joan Crespi, el qual li digué que les intencions eren «que·s quitàs lo regne e que hi

14 Els altres quatre són els prots. V-285, V-286, V-287 i V-289.

havie molts perjuys e que'n volien justícia». Però afirma que les paraules que a continuació li digué Crespí no el varen complaure:

«A mi no·m plasqueren los medis que fins aquella hora havien tenguts i menys me plasqué lo que dit instador me dich o significà per lo sdevenidor, per quant tractant de açò ell dit instador deya ab tals o semblants paraules: “açò que fem, ço és, quitar, demanar justícia e los perjuys fets que sigen esmenats, no pot sinó plaura al senyor rey, e si no li plaurà levors ferem, no declarant prou bé lo que deya sobre lo que enteníem a fer”».

Una vegada retornat a Campos comunicà als partidaris de la Germania que fessin elecció d'un tal Joan Ferrer, i ell es desmarcà de tot el procés. Per això fou acusat de «mascarat», cosa que el fa estar «ab resel», ja que «si tenien a metar mescarats que yo serie dels primers». Més tard els agermanats elegiren un nou representant, argumentant «que yo no·m volia gayre curar de ells», i aquí és quan Bartomeu Amer vol deixar clar que «açò és lo fals, com yo ni guayre ni gens me curàs de ells ni nunque més o tengut per elet de poble, ans tota via so estat contrari de lur perer e obres». A continuació fa una declaració de fidelitat, que vol exposar «vanint a vostra senyorie [ja que] la cosa tendria maior eficaci» i sol·licita que el notari Antoni Valero en redacti la corresponent acta. El procurador reial accepta l'explicació i ordena al notari que procedeixi d'acord amb la sol·licitud:

«Et dictus nobilis regius procurator respondens dicto Bartholomeo Amer similibus verbis dixit: “vos haveu bon seny qui voleu posar persona, vide e béns en servey de sa sesàrea magestat le rey e senyor nostre/, yo qui en avant puch e a mon ofici se sguarde admet e accepte vostra offerte ab tota aquella favor le per/ descàrrech vostre que fer se puxe, e man al domine Valero, notari le scrivà de mon offici/ de tot lo que per vós és dit e per mi respost vos fasse acte per memòrie en sdevenidor».

En una tercera entrada, el notari fa constar que diverses actes foren alçades a València, «essent allí per ésser fuyt de les mans dels pertorbadors, no

gos dir rebelles mallorquins, no que ho diga de tots ab sit com n'i hagués de boníssims, emperò per desdita tot lo regne estava per mals hòmens opprès».

El segon relat que incorporam correspon a un protocol dels notaris Joan Rull i Anselm Rull, àlies *Porquers*. Es tracta del volum ARM, R-324, que conté documents pertanyents als anys 1521-1523. Al f. 1, a més d'altres comentaris i anotacions sobre la qüestió (al mateix foli i al f. 56r), hom constata l'esclafit de la Germania, el 7 de febrer, i deixa constància de la reacció davant els fets. El breu relat, que inserim a continuació, és consonant amb els episodis coneguts:

«Vuy que comptam a VII de febrer que ere lo dijous lerder en l'any MDXXI, die de girant de luna regnant lo planet mars o saturnus, se levà lo poble de Mallorca ab grans armes dihent ab grans crits “Viva lo rey” y “Pach qui deu”, e yo trobant-me la hora que·s levaren, que ere circha mitgdie, en lo born viu venir corrent lo loctinent general, balle, veguer, los jurats, misser Fortesa e molts altres e demení què ere, e digué'm un oficial que lo poble se ere alsat, e estant axí arribaren lo loctinent y los altres e digueren-me ab grans crits “domine Rull soguiu, veniu, soguiu al rey”, e jo per obeyr al dit loctinent qui representava la persona del rey, prenguí la capa al coll e prenguí una lança de un oficial qui'n portava dues que havia levades e seguí lo dit loctinent corrent fins a cort, lo qual loctinent treballava a mitigar tot hom de què en spay de un credo fonch plena tota la cort de hòmens armats e tregueren certs hòmens de la presó que lo loctinent lo dia passat los y havia mesos per sospita que tenia segons deyen que·s volien levar sit benedictus deus. Aprés circha un mes los menestrals deposaren lo loctinent sit deus benedictus».

El tercer bloc d'anotacions correspon al notari Miquel Sampol, abans esmentat. Es troba a l'únic protocol que s'ha conservat d'aquest fedatari: ARM, S-1964, ff. 152r-153v i 155r-v. Com hem dit, en una primera fase actuà com a síndic dels agermanats a Barcelona, però després maniobrà contra la Germania i acabà essent executat pels revoltats. En aquest volum deixa constància bàsicament de les gestions que va fer arran de l'arribada de Francesc Ubac a l'illa. Ubac havia estat nomenat regent de la cancelleria per disposició reial el 14 d'octubre de 1521, per tal que dugués a terme la pacificació del regne, però va

demorar l'arribada a Mallorca fins quasi un any després. El 5 d'agost de 1522 no gosà desembarcar a Sóller i continuà cap a Alcúdia, que li ofería més seguretat. En aquestes diligències fou acompanyat pel notari Joan Rull, autor del relat que hem transcrit anteriorment.

La primera gestió comentada va tenir lloc dia 9 d'agost de 1522 (f. 152r-v). Aleshores Sampol alçà memòria que juntament amb el notari Joan Rull i el mercader Joan Vignó (?) es dirigiren a la vila d'Alcúdia, comissionats pels jurats del regne «y poble de aquel», per tal que el misser Francesc Ubach, regent i lloctinent del regne, anàs a la ciutat, «a hont acostumaven los presidents qui per part de se magestat eren novament tremesos en dit regne venir y alí jurar les franqueses y privilegis al dit regna per se magestat y predecessors de aquella atorguades», així com per fer-li entrega de diverses lletres.

Aquesta petició va ser contestada en una lletra que Francesc Ubach entregà als síndics ciutadans, en la qual els comunicava que posposava la seva intenció d'anar a la ciutat fins que «se asentaran les coses de aquesta vila segons me mana la magestat del Rey nostre senyor». I afegia que se sentia inquiet per les notícies que li havien arribat de la ciutat de Mallorca: «Ver és que so restat molt scandalisat del que som stat informat que s'és fet après de ésser arribat así que·s són fetes dues morts en la ciutat de Mallorques y vende de béns y alguns avallots públicament sen[s] fer-hi provisió alguna a gran deservy de la Cesàrea Magestat y en aquesta hora és vingut un pagès a clamar-se que alguns que són vinguts en vostre companyia haurian presa no sé quina summa de civada de la vila de la Pobla, que és cosa de mal eximpli...» (Vaquer 1978: 632-633). Tanmateix la gestió apaivagadora que hom havia encomanat a Ubach va ser un fracàs i en tot aquell temps no es va moure d'Alcúdia. De fet, l'1 de setembre següent els revolucionaris posaren setge a la vila alcudienca, tot i la presència del regent, i el 17 feren un intent frustrat d'entrar-hi.

Dos dies després del primer contacte, el dilluns 11 d'agost, davant la negativa del regent a anar a la ciutat, es repetia la mediació. De bell nou els dos notaris esmentats, acompanyats d'altres persones, entraren en la vila d'Alcúdia per tal de reiterar la demanda anterior a Ubach. Miquel Sampol ho torna a constatar (f. 153r-v):

«Los die e any dits. Item fórem tremessos y de ffet anàrem y entràrem en la vila de Alcúdia lo discret en Juhan Rull, notari y síndich de la universitat y regne de Mallorca, mossèn Pera Sendó y mossèn Berthomeu Venteyol, mercaders, y yo dit Miquel Sentpol, notari, per altre volta suplicar y demanar an el dit magnífich misser Francesc Ubach, pretès regent y loc-tinent del present regne se dignàs venir en la ciutat a hont era lo loc-tinent de dignar de venir...».

Després segueixen dues anotacions sobre la publicació d'un edicte reial de dia 13 d'octubre de l'any anterior que ordenava la restitució dels càrrecs deposats pels agermanats, començant pel virrei.

Com veiem, aquests escrits no constitueixen pròpiament una relació dels fets sinó que es dediquen a consignar l'activitat d'un notari que, en l'exercici de les seves funcions, va dur a terme diverses gestions (a més, delicades) que implicaven tractar amb els dos bàndols enfrontats. Pel seu caràcter, tenen alguna semblança —bé que la matèria tractada és diferent— amb els escrits personals de l'advocat Joanot Gual, capdavanter en la revolta abans esmentat que, en veure que aquesta li fugia de les mans, se'n desmarcà. Perseguit pels agermanats, fugí de Mallorca, fins a recalar a Flandes citat pel rei, on fou empresonat, primer, i més tard absolt i recompensat pels danys patits. Arran de tot això va redactar uns escrits personals de justificació (Duran 1982: 16, 497-505).

En conclusió, els textos que hem comentat no aporten informació nova o rellevant sobre aspectes de la revolta, per bé que en precisen alguns aspectes concrets, però constitueixen diversos testimonis personals sobre l'actuació dels notaris arran dels fets, sobre els quals ofereixen una imatge viva. Aquest interès, en el cas mallorquí, es veu incrementat atès el nombre escàs de cròniques i altre tipus de relats que ens han arribat, sobretot en comparació amb el País Valencià.

Bibliografia

BARCELÓ CRESPI, M.; ENSENYAT PUJOL, G. (2019) *Flandes i la Mallorca medieval a través dels Pont*, Palma, Edicions Documenta Balear.

- BERNAT I ROCA, M.; SERRA I BARCELÓ, J. (2005) «El paper de les profecies i dels sermons a les Germanies de Mallorca (1521-1523)», *Randa*, 54, pp. 31-55.
- (2008) *La veu de la revolta. Sermonadors i profetes a les Germanies de Mallorca (1521-1523)*, Palma, Lleonard Muntaner Editor.
- CAMPANER Y FUERTES, A. (1984 [1a ed. 1881]) *Cronicón mayoricense*, Palma, Luis Ripoll Editor.
- DURAN, E. (1981) «Joan Binimelis i la Guerra de les Germanies a Mallorca», *Randa*, 12, pp. 89-123.
- (1982) *Les Germanies als Països Catalans*, Barcelona, Curial.
- (1984) *Cròniques de les Germanies*, València, Tres i Quatre.
- (2005) «Sobre la temàtica de les *Profecies* atribuïdes a Bernat de Mogoda», *Randa*, 54, pp. 57-63.
- ENSENYAT PUJOL, G. (1997) «Josep Maria Quadrado, medievalista, i la historiografia actual», *Josep Maria Quadrado i el seu temps*, Palma, Miquel Font Editor, pp. 63-92.
- FONT JAUME, A. (1998) *Antoni Tries. Donzell i notari (1500-1570)*, Palma, Lleonard Muntaner Editor.
- FORTEZA OLIVER, M. (2011) *Los orígenes de la imprenta en Mallorca*, Mallorca, Objeto Perdido, 2011.
- GARCÍA CÁRCCEL, R. (1981) *Las Germanías de Valencia*, Barcelona, Península.
- GUTIÉRREZ NIETO, J. I. (1973) *Las Comunidades como movimiento antiseñorial*, Barcelona, Planeta.
- MAS I FORNERS, A. (2013) «La Germania de Mallorca narrada per un contemporani: la descripció de la Germania del notari Joan Morro», *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, 69, pp. 311-319.
- PLANAS ROSSELLÓ, A. (2006) *El notariado en el Reino de Mallorca (Siglos XIII-XVIII)*, Palma, Lleonard Muntaner Editor.
- PUCHADES I BATALLER, R. J. (1999) *Als ulls de Déu, als ulls dels homes. Estereotips morals i percepció social d'algunes figures professionals en la societat medieval valenciana*, València, Universitat de València.
- QUADRADO, J. M. (1896) *Informacions judicials sobre'ls adictes a la Germania en la Ciutat e Illa de Mallorca*, Palma, Estampa de Felip Guasp.
- ROSSELLÓ VAQUER, R. (1990) *L'assalt de Ciutadella (1558) descrit pel notari Joan Morro*, Felanitx, s.e.
- ROSSELLÓ, R.; ALBERTÍ, J. (2003) *Història de Selva*, Campos, Ajuntament de Selva.
- SERRA I CIFRE, F. M.; VALERO I MARTÍ, G. (2008) *La Germania a Alcúdia. La crònica del notari Miquel Sabater (1521-1522)*, Alcúdia, Publicacions de l'Arxiu Municipal d'Alcúdia.
- SIMÓ, G. (1978) «Les profecies atribuïdes a Bernat de Mogoda», *Randa*, 7, pp. 132-166.
- VAQUER, O. (1978) «Documentos sobre la Germania de Mallorca», *Fontes Rerum Balaerium*, II/3, pp. 613-634.
- VENTAYOL SUAU, P. (1928), *Historia de Alcudia*, III, Mallorca, La Última Hora.